

РОЗДІЛ III

Соціальні реальності в емпіричних дослідженнях

УДК 316.4

Л. В. Афанасьєва – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького;
І. В. Букрєєва – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького

Особливості соціально-політичних орієнтацій сучасної студентської молоді

*Роботу виконано на кафедрі соціології МДПУ
ім. Б. Хмельницького*

У статті наведено результати репрезентативного соціологічного дослідження щодо соціальних та ідейно-політичних орієнтацій сучасної студентської молоді. Визначено залежність між прихильністю до певної політичної ідеології та соціальним самопочуттям молоді.

Ключові слова: молодь, політичні орієнтації, політична участь, соціальне самопочуття.

Афанасьєва Л. В., Букрєєва І. В. Особенности социально-политических ориентаций современной студенческой молодежи. В статье представлены результаты репрезентативного социологического исследования социальных и идейно-политических ориентаций современной студенческой молодежи. Рассматривается зависимость между поддержкой определенной политической идеологии и социальным самочувствием молодежи.

Ключевые слова: молодежь, политические ориентации, политическое участие, социальное самочувствие.

Afanaseva L. V., Bukreeva I. V. The Peculiarities of the Socio-Political Orientations of Modern Students. The article presents the results of a representative sociological research on social, ideological and political orientations of modern students. It determines the correlation between the support of a definite political ideology and social well-being of student youth.

Key words: youth, political orientations, political participation, social well-being.

Постановка наукової проблеми та її значення. Початок ХХІ століття ознаменував завершення першого етапу створення Української держави. Україна вступила в другий етап свого розвитку, стратегічним завданням якого у системній трансформації суспільства є утвердження демократії та становлення демократичних інституцій, перетворення країни на сучасну європейську державу, яка б, синтезувавши кращі національні традиції, активно долучилася до європейських і світових процесів [1, 3]. Проте основні принципи нової держави, в основі яких лежать демократичні перетворення в політиці й ринкові – в економіці, не завжди забезпечуються відповідними законами й політичними рішеннями, а здебільшого тільки декларуються і тому не є реальними регуляторами соціального життя, домінуючими цінностями і нормами поведінки.

Особливу значимість набувають процеси, що захоплюють ціннісну свідомість молодих людей, тому що саме вони визначають найближче майбутнє держави, а отже, це важливо для студентства як потенційної інтелектуальної, політичної, економічної, культурної еліти суспільства.

Молодь, особливо студенти як її прогресивна частина, через свою статусну невизначеність і соціальну незахищеність є найбільш сприйнятливою до інновацій, і все це – при зростанні недовіри до інститутів влади та до їхніх представників. Аналіз виборчих кампаній показує, що саме молодь є одним із найпасивніших суб'єктів виборчого процесу, її низька виборча активність негативно впливає на процес утвердження в політичному житті країни неодмінних, особливо в умовах перехідних суспільств, інновацій. Недостатня політична активність молоді у традиційних легітимних формах є чи не одним із найголовніших бар'єрів на шляху подолання стереотипів минулого в політичній сфері. Більше того, деякі стереотипи минулого реанімуються у свідомості частини нової генерації нашої країни. Форма і характер громадянської участі молоді в житті суспільства є вагомими чинниками, що впливають на якість політичних процесів у країні та інтенсивність демократичних перетворень у суспільстві. З огляду на це актуалізуються питання аналізу соціально-політичних орієнтацій однієї з найбільш політично освічених груп суспільства – студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Проблема становлення молодого покоління громадян присвячена значна кількість наукових робіт. Серед фундаментальних досліджень цієї теми можна виділити роботи В. Бебик, М. Головатого, В. Головенько, Т. Голобуцької, О. Гольбуцького, В. Куліка, М. Пірен, М. Перепелиці, В. Ребало, Л. Сокур'янської. Ці науковці в цілому дослідили проблеми формування та реалізації молодіжної політики, питання професійної та політико-ідеологічної соціалізації молодого покоління.

За останні роки Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Державний інститут проблем сім'ї та молоді провели ґрунтовні дослідження соціальних орієнтацій сучасної української молоді. Серед публікацій недержавних організацій, які досліджують ціннісні установки молоді, можна виділити розробки Фонду «Демократичні ініціативи», Київського міжнародного інституту соціології, Інституту євроатлантичного співробітництва, громадської організації «Молодіжна альтернатива». Серед новітніх досліджень громадської думки, які вивчають, зокрема, питання соціальних орієнтацій українських громадян щодо політики влади, заслуговують на увагу роботи Міжнародного фонду виборчих систем і Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова.

Слід зауважити, що в зазначених дослідженнях недостатньо опрацьовані питання залучення молоді до політичного та громадського життя, місцевого самоврядування, державного управління, не враховується специфіка студентської молоді як носія політичної субкультури в сучасних умовах розбудови демократичної держави. Все це й визначило мету цієї роботи, яка полягає в дослідженні специфіки соціально-політичних орієнтацій студентської молоді у процесі модернізації українського суспільства, з'ясуванні навичок політичної участі сучасних студентів в умовах суспільно-політичної трансформації Української держави.

Для досягнення поставленої мети лабораторія соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького поставила **завдання** – провести анкетне опитування «Аналіз соціально-політичних орієнтацій студентської молоді України» в межах спільного з Інститутом соціально-політичних досліджень Російської академії наук міжнародного проекту «Вища освіта і студентська молодь на пострадянському просторі».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Виходячи з результатів дослідження, можна констатувати, що загальною характеристикою політичного самовизначення студентської молоді в сучасний період є наявність суперечливих прагнень у молодіжному середовищі: так, 62,2 % респондентів цікавиться політикою й періодично стежить за політичними подіями, 36,0 % байдужі до політики і вона викликає в них тільки роздратування.

Довготривала соціально-економічна і політична нестабільність в українському суспільстві викликала у частини представників студентської молоді песимістичні настрої щодо майбутнього країни й недовіру до органів державної влади, які не можуть вирішити суспільних проблем. Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що рівень довіри молоді до влади, офіційних осіб є доволі низьким. Так, Президенту України довіряють – 20,3 %, Верховній Раді – 18,2 %, Кабінету Міністрів України – 24,3 %, головам районних та обласних державних адміністрацій – 32,1 %, місцевим радам – 35,4 %, мерам (головам сілрад) – 36,7 %.

Найбільшу ж довірою серед молоді мають засоби масової інформації: газетам довіряють 54,1 %, радіо – 57,5 %, телебаченню – 63,2 %. Довіра молоді до Збройних сил України становить 54,7 %.

Підсилюється також тенденція до абсентеїзму, аполітичності масової свідомості й поведінки молоді. Так, 16,5 % респондентів взагалі не бере участі у виборах влади будь-якого рівня. Серед причин такого негативного ставлення до політики молоді люди називають такі: розчарування у здатності політиків змінити життя на краще (63,5 %); не вірять у те, що їхня позиція й голос щось змінять (29,7 %); а для кожного четвертого (25,0 %) це просто нецікаво.

Тільки 1,9 % опитаних є членами політичних партій і беруть активну участь у їхній діяльності, 4,9 % є членами громадських організацій. У цілому сучасна молодь у складі політичних партій посідає ледь помітне місце – 1 % від загальної кількості їхніх членів, тобто політичні партії не мають надійної підтримки в молодіжному середовищі.

Більша частина респондентів (61,1 %) не відчуває реалізації молодіжної політики в Україні, а 37,3 % не довіряє діяльності молодіжних організацій і об'єднань. Таке негативне ставлення є свідченням «приватизації» життя певної частини молоді, її відходу від можливості вирішити як власні проблеми, так і проблеми суспільства загалом, нездатності заявити про себе й свої потреби конструктивними масовими акціями.

Можливо, це пов'язано з тим, що молодіжна політика держави ще ґрунтується на засадах патерналізму, а законодавство не забезпечує механізмів реалізації правових актів щодо молоді й ґрунтується лише на обмеженнях та заборонах.

Водночас у молодіжному середовищі спостерігається деяка амбівалентність поглядів щодо суто молодіжних проблем. Про це свідчить такий факт: 42,6 % респондентів усе ж таки довіряють діяльності молодіжних громадських організацій і вважають, що сьогодні потрібні такі молодіжні об'єднання, як: організації, створені для вирішення соціальних проблем молоді (45,1 % респондентів), центри, які займаються організацією дозвілля молоді (36,6 %), вихованням молоді (34 %).

Ще одна тенденція сучасного періоду – це зменшення представництва молоді в управлінських структурах та в різних ешелонах влади. Відсторонення молоді від участі в управлінні характеризується двома взаємозалежними особливостями: наростанням пасивності й недовіри до офіційних органів управління, де дуже мало їхніх однолітків, і посиленням інтересу до молодіжних угруповань і об'єднань, в яких немає бюрократично формалізованих форм роботи.

Проте до позитивних тенденцій політичного життя слід віднести той факт, що більшість опитаних студентів визначили власну громадянську позицію: 80,9 % респондентів прагнуть жити в суверенній державі й ідентифікують себе як громадяни України; 59,8 % молодих людей з оптимізмом дивиться у своє майбутнє; 56,7 % вважає, що в Україні потрібно розбудовувати громадянське суспільство.

Аналізуючи громадянську позицію й соціально-правове самовизначення студентської молоді, варто вказати на певні нові тенденції. Передусім, це відсутність соціальної стабільності й захищеності, що у свою чергу впливає на загальний психологічний стан людей і визначає суб'єктивні умови формування ціннісно-нормативної системи нового суспільства. Спостерігається також недовіра частини молодих людей до нових державних і суспільних інститутів соціалізації.

Так, майже половина опитаних (47,7 %) переконана в тому, що зараз в Україні закони виконуються тільки частково, 41,3 % вважає, що вони «не виконуються взагалі». І лише 3,2 % респондентів упевнені у тому, що закони в країні виконуються у будь-яких випадках.

Майже половина (47 %) респондентів вважає, що дотримуватися законів потрібно завжди, інша частина опитаних (37,2 %) допускає порушення законів у деяких випадках. І лише 8,8 % вважає, що завжди, коли є можливість уникнути покарання, закон можна порушувати.

На думку 52,3 % опитаних, серед прав і свобод, які декларуються, держава повністю забезпечує релігійну свободу і не забезпечує доступної якісної медицини (42,7 %). Інші ж основні права й свободи забезпечуються лише частково: так, право на свободу підприємництва забезпечується повністю, на думку 17,1 % опитаних, а 44,8 % вважає, що це право забезпечується лише частково. Право на роботу за спеціальністю забезпечується частково, на думку 42,9 %, а повністю, лише на думку 11,7 %. Третина опитаних (33,5 %) стверджує, що право на отримання освіти забезпечується державою повністю, а 43,8 % визнає, що тільки частково. Недоторканність життя й свободи особистості повністю забезпечується, на думку 28,1 %, частково – 39,6 %; свобода слова, інформації забезпечується повністю для 31 % опитаних, а для 38,5 % – тільки частково; 11,5 % респондентів вважає, що справедливий судовий розгляд у державі забезпечується повністю, а 37,7 % вказує на часткове забез-

печення цього права; свобода політичного вибору повністю забезпечується для 35,8 %, а для 30 % опитаних – лише частково.

Причинами такого становища 37,3 % респондентів вважає недосконалість законодавства, 26,2 % вказує на дії чиновників, 16 % – на власну правову неінформованість і тільки 17,1 % вважає, що їхні права не порушуються.

Отже, головною проблемою залишається напруженість у відносинах між молоддю та політико-правовими інститутами, що посилює можливість конфлікту між ними. В його основі – амбівалентність молоді, яка здатна привести як до політичної активності й інтенсивної самотрансформації особистості, так і до її повної самовідчуженості. Тому визначальним завданням молодіжної політики, на наш погляд, має стати створення таких умов, за яких ця амбівалентність спрямовувалася б у просоціальне русло, за допомогою створення різноманітних можливостей для соціально корисної діяльності молоді.

Відносно новим явищем стає подальше погіршення економічного стану молоді як однієї із матеріально незахищених соціальних груп. Для більшості молодих людей (60,5 %) основними джерелами доходів є все ж таки допомога батьків і родичів, якої не вистачає для задоволення усіх запитів і потреб. Тому явною стає вторинна (додаткова) зайнятість молоді. 33,5 % опитаних студентів великих міст і 26,5 % – малих міст (наприклад, Мелітополя) підробляють час від часу, навчаючись на стаціонарі. Але зважаючи на те, що вторинна зайнятість здійснюється переважно в неформальній або тіньовій економіці, молодь стає тут об'єктом посиленої експлуатації. Так, 24,2 % опитаних вказали, що вони одержують доходи від незареєстрованої трудової діяльності. Тому найпоширенішим у молодіжному середовищі і великих, і малих міст є надання послуг приватним особам (цим займається від 40 до 47 % молоді).

У суспільствах, у яких відбуваються швидкоплинні соціальні зміни, спостерігаються істотні відмінності у ставленні до важливих соціальних проблем між представниками різних вікових груп. Традиційно у старших вікових групах переважають консервативні погляди, які домінували у суспільстві в часи формування їх представників як особистостей. Молодші частіше заперечують усталені соціальні цінності та підтримують інноваційні соціальні ідеї [2]. Тому, досліджуючи ідейно-політичні орієнтації молодих людей, доцільно, на наш погляд, визначити залежність між прихильністю до певної політичної ідеології та соціальним самопочуттям молодої людини.

Так, молоді люди, які мають комуністичні орієнтації, рідше висловлюють задоволення власним життям (37,3 %), ніж, скажімо, молоді люди з національно-демократичними орієнтаціями (52,7 %). Найбільш високий рівень задоволення власним життям серед тих, хто не орієнтується в політичних течіях (56,8 %), що, на нашу думку, є проявом слабого інтересу до політики в цій групі молодих людей.

Загалом молоді люди частіше ніж представники середнього і старшого поколінь висловлюють підтримку незалежності України, демократії, інтеграції із західноєвропейськими країнами.

Якщо серед представників старшої вікової групи ставлення до незалежності України істотно зумовлене соціальним самопочуттям (підтримують незалежність 60 % задоволених своїм життям представників цієї вікової групи і лише 41 % невдоволених), то у молодіжному середовищі ставлення до незалежності мало залежить від соціального самопочуття (відповідно 63 % і 58 %) [3, 18].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що в українській молоді є достатньо велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення у соціальній та політико-ідеологічній сферах, входження в соціально-світоглядну структуру суспільства. Для подолання таких перешкод, на нашу думку, треба створити механізми залучення молоді до державотворчих процесів, які б дали змогу ефективно «використовувати» енергію, креативність та позитивний настрій молодого покоління у справі становлення правової Української держави. Слід наголосити, що потенційно молодіжне середовище може відігравати значну роль у процесах реформування соціальних, політичних і владних інститутів держави. Залучення молоді до активної участі в управлінні публічними справами допоможе сформувати ефективні моделі позитивного іміджу держави і для українських громадян, і на світовій арені загалом.

Список використаної літератури

1. Мазіна Н. Є. Соціально-політичні орієнтації молоді у контексті трансформаційних змін в Україні на початку XXI століття (регіональний аспект) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні

- інститути та політичні процеси» [Електронний ресурс] / Н. Є. Мазіна. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/273902.html>
2. Бондар В. С. Сучасні політичні орієнтації молоді України [Електронний ресурс] / В.С. Бондар // Наукові записки. – 2002. – Т. 20. – С. 47–52. – Режим доступу : http://www.ukma.kiev.ua/ua/nauka/pratsi_vidan/nz/index.php?option=com_content&task=view&id=242
 3. Щербата Г. М. Соціальне самопочуття як інтегральний показник соціальної захищеності населення [Текст] / Г. М. Щербата // Укр. наук.-теорет. журн. – 2007. – № 2. – С. 17–20.